

Jobst Ágnes

A nyelvtudomány lehetőségei a médiaüzenetek elemzésében:

a *mi* mint a hatalom és a szolidaritás névmása

1. Elméleti keret. Az elmúlt néhány évtizedben számos elméleti és gyakorlati megközelítés született a hatalom nyilvánosságában zajló kommunikációs „játékok” vizsgálatára. Nyelvészeti szempontból Brown és Gilman 1960-ban megjelent tanulmánya emelhető ki, melynek témája a hatalom és a szolidaritás második személyű nyelvi formáinak vizsgálata. Megjelenése óta széles körben elfogadottá vált az a nézet, amely a névmási rendszer elemei közötti választást az aktuálisan értelmezett beszélői és hallgatói szerepekkel hozza összefüggésbe. A névmásválasztás ilyen értelmű vizsgálatát az teszi lehetővé, hogy eltérően a főnevektől a névmásfajták legtöbbször, így a leggyakrabban használt személyes, birtokos és visszaható névmás is különbséget tesz a személyek között, vagyis valamiféle deiktikus vagy forikus, bizonyos esetekben mindkét referenciával rendelkezik.

1.1. A névmások pragmatikus szerepköre a politikai diskurzusban. A politikai diskurzusban a személyes névmás szerepe mindig politikai töltésű abban az értelemben, hogy magában foglalja a hatalomhoz való viszonyt, és meghatározó szerepet játszik a nyilvános megjelenésben (Pennycook 1994: 175). Az elemzések a politikai csoportosulásokra, a pártokra és azok képviselőire utaló névmási elemek közötti választást és a névmások szövegbeli megoszlását vizsgálják. Ezen elméleti háttér alapján folytatta le vizsgálatát Maitland és Wilson *Pronominal selection and ideological conflict* (1987), Zupnik *A pragmatic analysis of the use of person deixis in political discourse* (1994) és Mora *On the use of the personal pronoun we in communities* (2004). Maitland és Wilson vizsgálatukban a brit konzervatív és munkáspárt 1984-es sajtókonferenciájának beszédeit elemezték, vagyis olyan szövegtípust választottak, amelynek lexikai és szintaktikai megszerkesztése előre felépített és tudatos. A Mora-féle tanulmány a brit parlamentben elhangzott spontán beszédeket elemzett. A Zupnik-féle tanulmány a közel-keleti konfliktussal kapcsolatban egy palesztin szóvivő beszédeit vizsgálta. A névmásszerveződés elemzésének témakörében megjelent tanulmányok három fő területre összpontosítanak, amelyek a következők (Maitland–Wilson 1987: 498):

- az önmagukra való utalás, az önmegjelenítés: ahogyan a beszélő/beszélők önmön portréjukat a téma és a címzettek függvényében megrajzolják

- a politikai ellenfél elhelyezése a beszélőhöz viszonyítva, figyelembe véve a távolságtartáshoz kapcsolódó pozitív – negatív értékskálát
- a beszélő, illetve a címzett szerepkörén kívül eső személyek és csoportok elhelyezése.

A vizsgált területnek megfelelően a politikai szövegek névmásrendszerének és névmási megoszlásának elemzése főként az egyes és a többes szám első, valamint a többes szám első és harmadik személyű nyelvi formák használatának kontrasztív összevetésére koncentrál (Maitland–Wilson 1987: 495–512; Zupnik 1994: 339–83). Míg az egyes és többes szám első személyű utalások összehasonlítása a politikus személyes nézeteiről és az általa képviselt politikai párt vagy intézmény hivatalos álláspontjának nyilvános megjelenítéséről informál, addig a többes szám első és harmadik személy megoszlásában a pártok közötti konfliktus jelenik meg.

1.2. A *mi* jelentéstana és pragmatikája. A névmáshasználat kutatásának másik kiemelt területét a többes szám első személy referenciaviszonyainak kutatása adja (Maitland–Wilson 1987; Zupnik 1994, Mora 2004). A többes szám első személyű utalások diszkurzív funkciói két tengely mentén vizsgálhatók: az exkluzív formával kapcsolatban a hatalom és a távolság, az inkluzív forma kapcsán pedig az identitás és a közösségvállalás viszonylata mentén. Ennek alapját a *mi* személyes névmás összetett jelentésszerkezete, inkluzív és exkluzív értelmezésének lehetősége képezi. Az exkluzív használatot Brown és Levinson *Politeness* címmel megjelent közös munkájában (1987) az ’én és a hatalom’ értelemre vezeti vissza, melynek jellegzetes példája a királyi többes, ám modern korunk kormányzati és az üzleti *mi*-jét is ide sorolja. Az exkluzív használat révén a beszédpartnertől való elhatárolódás dimenziója érvényesül (Mora 2004: 46). Az inkluzív használat ugyanakkor a szolidaritás, a közösségvállalás szempontját érvényesíti, melyet a politikusok a meghatározott ideológiai paradigmán belüli szolidaritás kifejezésére használnak.

Az inkluzív használattal függ össze a meggyőzés funkciója. A többes szám első személy érvelő és meggyőző funkcióját Zupnik szerint az alapozza meg, hogy különböző beszélői és hallgatói szerepek emelhetők be általa a kommunikáció folyamatába, illetve zárhatók ki belőle: „... a többes szám első személyű névmások érvelő funkciót tölthetnek be, mivel azzal a képességgel bírnak, hogy csoporttagságot, azonosulást jeleznek; a beszélő általa különböző csoportokat a *mi* személyes névmás terébe tartozókként jelölhet meg, kizárva másokat onnan.” (Zupnik 1994: 340) A politikai beszédek közönsége választhat, hogy magát is befoglalja-e a referens csoportok körébe. Ha úgy határoz, hogy igen, tudomásul veszi a beszélő perspektíváját, vagy azon túlmenően átveszi annak nézőpontját. A politikai beszéd

így éri el célját, a publikum meggyőzését (uo.). Nem véletlen tehát, hogy a nyelvhasználat politikai regiszterével foglalkozó szerzők különös jelentőséget tulajdonítanak a többes szám első személyű nyelvi formák használatának. Az elemzés szándéka ezekben az esetekben a többes szám első személyű utalások referenciatere és a megnyilatkozó szándéka közötti kapcsolat feltárása, másképpen megfogalmazva: a közösség eszméjének köntösébe búvó nyelvi manipuláció felfedése (vö. Mora 2004: 27).

1.3. A deiktikus centrum. Zupnik megállapítása szerint a politika küzdőtere a résztvevők mentális terébe beemelődvé pszichikai térré konvertálódik, s a szereplők távolsága e mentális térben nyelvi kódolást kap, ezért vezethet eredményre a politikai diskurzus nyelvészeti módszerekkel való vizsgálata (Zupnik 1994: 346–7). A hasonló típusú elemzések hátterét a nyelvtudomány pragmatikai fordulata teremtette meg, melynek funkcionális nyelvszemlélete előtérbe helyezte a nyelv használatát. A nyelvészeti pragmatika által kidolgozott deiktikus központ fogalma olyan elméleti alapot kínált, amely által a beszédhelyzet és a kommunikációs szándék ismeretében a beszélő stratégiája a szöveg szintjén feltárható. A deiktikus központ a beszélő szándékától függően áthelyezhető a beszédhelyzet más résztvevőire (Levinson 1983: 63–4). Lyons ezt a jelenséget deiktikus kivetítésnek, Fillmore nézőpontnak nevezi (Lyons 1977: 579, Fillmore 1975). A deiktikus központ áthelyezése, valamint a deiktikus kivetítés jelentősége a beszélői hang és a beépített nézőpont szétválásában mutatkozik meg, amelyet a hazai szakirodalomban eddig az elbeszélés-elméletben vizsgáltak (Tátrai 2000). Úgy vélem azonban, hogy nem csak irodalmi művek elemzésében, de politikai nyilatkozatok esetében is célravezető elemzési módszert kínál, amely hozzásegíthet a politikai propaganda tudatos értelmezéséhez.

Tátrai megállapítása szerint a deiktikus központ feltételezése teszi lehetővé, hogy magyarázni tudjuk a közelre és távolra mutató deiktikus elemek, pl. *itt* — *ott*, *ez* — *az* működését, amelyek meghatározó szerepet játszanak a közlés térszerveződésének értelmezésében (Tátrai 2000: 227). A rámutatás végrehajtása elsődlegesen térbeli szemlélet alapján megy végbe: „Az 1. személyű személyes névmás a beszélő(k)re mutat, vagyis arra a térbeli helyre, ahol a beszélő(k) van(nak); ez a rámutatás kiindulópontja (az origó). A 2. személyű személyes névmás közelre mutat (a megszólított), a 3. személyű személyes névmás távolra mutat (az említett). Ez az általános megállapítás árnyalódik a nézőpont háromféle kiindulópontjának változásai nyomán (Tolcsvai 2001: 176).” A névmási rendszer és távolságtartás stratégiájának összefüggését ábrázolja a Rees-féle modell (Rees 1983), amelyet — noha a szerzője nem publikálta — a szakma előszeretettel idéz (Maitland–Wilson 1987: 498, Kamio 1995, Mora 2004: 33):

→								
0	1	2	3	4	5	6	7	8
I	We	You	One	You	It	She	He	They
		(Direct)		(Indefinite)				

Rees, A. 1983. *Pronouns of Person and Power. A Study of Personal Pronouns in Public Discourse*. The University of Sheffield, Department of Linguistics. Unpublished Master's Thesis.

A beszélő személyét az ábra 0 (origó) ponttal jelzi, és a többi személyt a beszélőtől való távolsága szerint helyezi el. A modell jelentőségét az adja, hogy segítségével jól ábrázolhatók bizonyos nyelvhasználati jelenségek, például a nyelvi tiszteletadás magázó formái, amikor a közvetlen és személyes beszédhelyzet dacára a távolságtartás elve érvényesül. Emellett konkrét szövegek személyviszonyainak bemutatására is jól alkalmazható. A névmások által megjelenített távolság mérése hatékony módszere lehet például a politikai beszédekben kirajzolódó szerepek azonosításának.

2. Többes szám első személyű utalások referenciatere elemzése.

2.1. Az elemzés tárgya. Elemzés céljára 1946 tavaszáról származó, történeti értékű szövegeket választottam. A Magyar Kommunista Párt orgánumban, a Szabad Népből megjelent vezércikkek fontos szerepet töltek be a korabeli politikai diskurzusban.¹⁹ Keletkezésüket meghatározta, hogy fontos társadalmi-politikai döntéshelyzetben láttak napvilágot, amikor a két Magyarország második világháború utáni társadalmi berendezkedése volt. Megjelenésüket a Magyar Kommunista Pártnak az 1945 novemberében bekövetkezett választási veresége előzte meg. Azt követően támadást indítottak politikai riválisuk, egyben koalíciós partnerük, a választásokon győztes Független Kisgazdapárt ellen. A támadás egyik fontos fóruma a tömegtájékoztató korabeli szerkezetét uraló sajtó volt. Az ellenfél lejáratása mellett a szövegek közzétételének intenciója a táborépítést, a minél szélesebb támogatás megnyerését is célozta. Mintavétel céljára a „Feleőtlen beszéd” (1946. február 9.), a „Döntést!” (1946. március 10.), a „Kötelet!” (1946. május 4.) és a „Vonjuk le a tanulságot” (1946. május 5.) című vezércikkeket jelöltem ki. A négy vezércikk mindegyike a Független Kisgazdapárt ellen 1946 tavaszán indított sajtókampány része volt, így keletkezési

¹⁹A francia és a német szakirodalom alapján a diskurzus fogalmát társadalmilag kodifikált beszédmódként értelmezem, abból kiindulva, hogy a korszakot jellemző szövegek a politikai diskurzus részei, ezért a szövegösszefüggés és a szövegvilág elsősorban ebben a keretben értelmezhetők.

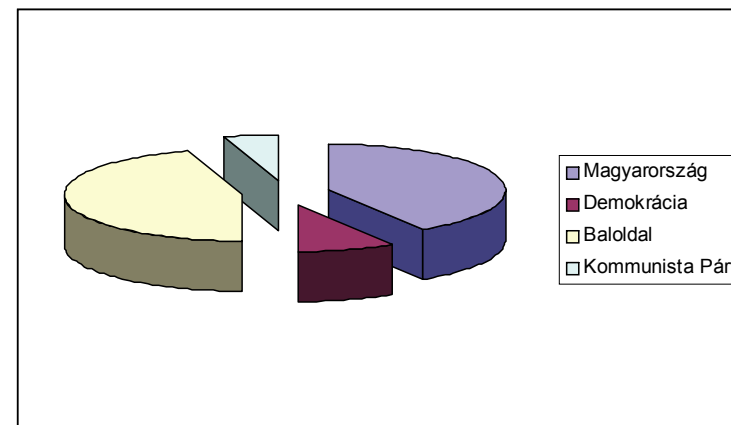
körülményeiket és publicisztikai műfajukat illetően a választott szövegek homogénnek tekinthetők. Azért ebből a korból származó politikai tárgyú szövegeket választottam, mert az akkori események mára történelemmé szelődtek, s a közben eltelt hatvan év során kialakult konszenzus lehetővé teszi a pártállástól független objektív értékelést. A korabeli sajtószövegeket olvasva szembetűnik ugyanakkor, hogy az akkor kialakult nyelvhasználati jelenségek évtizedekre meghatározták a politikai közbeszéd alakulását.

2.2. A *mi* diszreferenciája. A névmások szófaji csoportjának önmagában nincs határozott jelentéstartalma, nem közvetlenül utal a konkrét világra a jel tárgy megnevezésével, hanem indirekt módon a beszédhelyzet, illetve a kontextus segítségével hajtja végre ugyanezt. Laczkó a névmások indirekt denotatív jelentéséről szól ezzel kapcsolatban (Laczkó 2000: 277). A vezércikkek személyviszonyainak vizsgálata alátámasztotta azt a Dániel Ágnes 1978-ban megjelent tanulmányára alapozott előzetes feltevést, hogy a többes szám első személyű anaforikus névmási utalásokat a szövegalkotók már az 1940-es évek második felében is több, egymástól markánsan elkülöníthető antecedens diszreferens jelölésére használták. Míg Dániel elemzését egyetlen szófajra, a birtokos személyjeles főnevekre korlátozta, addig jelen vizsgálatban minden többes szám első személyű nyelvi formát, az igéket és a névmási rendszer ragozott és inflexiók elemeit is figyelembe vettem,²⁰ összhangban Tátrai megállapításával, mely szerint a beszédesemény résztvevőire való rámutatás, a személydeixis a birtokos személyjeles főnevek mellett a személyes névmásokban, illetve azok ragozott alakjaiban, valamint az igealakokban morfológiailag is kifejeződhet (Tátrai 2000: 231). A *mi* vagy *mieink* csoportja egymást részben átfedő fogalmi kategóriákat implikált. Ezek a következők voltak: Ezek a következők voltak: 1. Magyarország/a magyar nép, 2. a demokrácia vagy koalíció, 3. a baloldal/balszárny és 4. a Magyar Kommunista Párt. Ez munkamódszer tette lehetővé a továbbiakban, hogy számszerű adatok birtokában tudjam értékelni a szövegalkotói szándék és a többes szám első személy referenciaterelete közötti összefüggést.

A referált valóságselemek egymáshoz való viszonyát a bennfoglalás (inklúzió) jellemzi, vagyis a vezércikkek szerzői a hiponimikus-hiperonimikus helyettesítés stílus eszközével éltek. (A visszautalásnak ez a módja az ismétlés elkerülésére gyakran alkalmazott újságírói fogás, joggal merül fel tehát a kérdés, mennyiben tekinthető mégis egyedinek, a Szabad Népre jellemzőnek ez az eljárás.) A referált entitások számarányának összevetése azt mutatja, hogy a

²⁰ A személyjeles számnevet azért nem említem, mert a vizsgált vezércikkekben többes szám első személyű formában nem szerepelt.

mi kategóriája mindössze 4 %-os arányban utal a lap mögött álló Magyar Kommunista Pártra. Ezzel szemben 45 %-ban a baloldal, 41 %-ban az ország tölti fel értelemmel. Az alábbi grafikon a referenciatereletek hivatkozásának arányát mutatja be.

2.3. A deiktikus centrum áthelyezése. A Rees-féle modell alapján az alábbiakban megkíséreltem az 1946-os vezércikk-szövegekben érvényesülő személyközi viszonyok felvázolását. Sajtóműfajról lévén szó, csak az első és a harmadik személy van jelen a szövegekben. Mivel a beszélők személye eleve többes szám első személyű formában jelenik meg, ezért a Rees-féle számbeosztást megtartva 1-sel jelöltem. A vizsgálat során a szövegalkotó által használt többes szám első személy kategóriáját a referenciacsoportok számának megfelelően négy részre bontottam, és az a-d betűjelekkel láttam el. A Magyar Kommunista Párt mint a vezércikkek intézményi közzétevője közvetlenül az origó mellé került. A három másik csoportot, a baloldalt, a koalíciót és az országot hivatkozásuk számarányában helyeztem el. A teljesség kedvéért az ábrán a szövegvilág másik legfontosabb elemét, a T/3. nyelvi formában megjelenített Független Kisgazdapártot is feltüntettem.

E/1	T/1				E/2	T/2	E/3	T/3
0	1a	1b	1c	1d	2	3	4	5
O	MKP	baloldal	M.o.	koalíció	O	O	O	FgKP
	4 %	45 %	41 %	9 %				

Amint korábban már szó esett róla, a többes szám első személyű nyelvi formák a politikai nyelvhasználatban elsődlegesen a lap által képviselt politikai erő hivatalos álláspontjáról informálnak, másfelől a nyíltan megvallott azonosulás kifejezői. A vezércikkekben szereplő első személyű formák referenciaterületének vizsgálata ellenben azt mutatja, hogy a cikkeket közzétevő Kommunista Párt alig jelenik meg a szövegekben, vagyis nem érvényesül az egocentrikus szerveződés bühleri elve. A saját hang érvényesítésének hiánya a nézőpont áthelyezését, azaz a deiktikus kivetítés tényét implikálja. Hogy megállapítsuk, a szövegalkotók hova helyezték a deiktikus centrumot, annak módja a többes szám első személyű utalásoknak a referenciaértelmezés szempontjából végzett vizsgálata. Amint a grafikonon látható, a legfrekvenciáltabb referenciacsoport (45 %) a három baloldali pártot és a Szakszervezeti Tanácsot tömörítő Baloldali Blokk, amely a politika korabeli mentális terében a Kommunista Párt egyetlen szövetségese. A deiktikus centrum áthelyezése a táborépítés célját szolgálta; a kevésbé ismert és kevésbé népszerű pártok így lehetősége nyílt a baloldali és munkáspártokhoz tartozó szimpatizánsok megszólítására és a nézetazonosság hangsúlyozására. A második leggyakrabban hivatkozott referenciacsoport (41 %) az ország és a magyar nép egésze. Ebben az esetben az ideológiai paradigma közelsége nem érvényesül, nyilvánvaló tehát, hogy taktikai megfontolások motiválták az ország érdekével való tüntető azonosulást. A nemzeti arculat kialakítását a goffmani arculatépítés teóriája magyarázza, amely a lap háttérét adó intézmény megjelenítésében a kontextusnak megfelelő társadalmi értékeket helyezi előtérbe (Goffman 1981: 109–11). Az eljárás nyelvi-stratégiai hozadéka, hogy a párt politikai ellenfele, adott esetben a Kiszegedőpárt egyben az ország ellenségeként tüntethető fel. Hasonló nyelvi stratégiáról számol be a Maitland–Wilson-féle szerzőpáros a brit konzervatív és munkáspárt sajtókonferenciájával kapcsolatban. (Maitland–Wilson 1987: 518).

Az elemzés azt mutatja, hogy a szövegek értelemszerkezete két kiindulóponttal rendelkezik. A baloldal és az ország egésze közel azonos arányban tölti meg értelemmel a többes szám első személyre utaló nyelvi formákat. Amint a Felelőtlen beszéd című vezércikk alábbi mondatából kitűnik nem ritkán egyazon mondaton belül is változik a referencia területe: *Megvédjük a demokratikus kormányzás és népünk érdekeit az ország határain belül – s amennyiben tőlünk függ – azon kívül is. Az ország védelemre szoruló népe mellett a kiválasztott mondatban megjelenik egy szűk körű ám igen aktív csoport, amely készen mutatkozik a feladat ellátására. Míg az utóbbi a cselekvő ágens szerepében mutatkozik meg, addig az ország és a demokratikus kormányzás passzív szerepkörbe szorul.*

Az ábrán jól látható, hogy a koalícióval való azonosulás csekély mértékű (9 %), dacára a koalíció és a demokrácia védelméről hangoztatott jelszavaknak. Alátámasztja ezt a megállapítást, hogy a legfőbb koalíciós partner, a Független Kiszegedőpárt harmadik személyű formában jelenik meg a szövegekben. Politikailag motivált szöveg esetében a többes szám harmadik személyű formák a szembenálló politikai erőre utalnak. A harmadik személyű nyelvi formák pragmatikai szerepkörével kapcsolatban közismert, hogy a térbeli távolság mellett azok egyben a pszichikai távolságtartás kifejezői, amihez nem ritkán negatív érzelmek társulnak (Péter 1991: 11; Yule 1996: 11).

2.4. A diszreferencia értelmezése. Mivel a többes szám első személyű utalásoknak a szövegvilágban több, egymástól különböző megnevezettje van, a diszreferencia jelensége lép fel. Ezt a diszreferenciát a korszak politikai nyelvhasználatát jellemző sajátosságként kezelhetjük. A kategóriaváltás a többes szám első személyű deixis jelentésszerkezetében rejlő additív elem referenciájában következik be, ezért az átlagos újságolvasó számára észrevétlen marad. Az olvasás során lezajló kognitív feldolgozás folyamata az alábbi módon szemléltethető:

Előtér/

Céltartomány

H á t t é r / F o r r á s t a r t o m á n y

<i>Mi</i>	Magyarország/a magyar nép			
<i>Mi</i>		Demokrácia		
<i>Mi</i>			Baloldal	
<i>Mi</i>				MKP

A szinechdoché kognitív feldolgozásának bemutatásában Kocsány Piroskának a metonímia kognitív feldolgozásáról a Stilisztikai Kutatócsoport konferenciáján 2005. november 26-án tartott előadására támaszkodtam.

A koreferencia fogalmának értelmezésében Yule az ún. szociális aspektus szerepét hangsúlyozza: „A referencia eszerint nem pusztán a szó vagy szókapcsolat jelentése és a világ egy tárgya vagy személye közötti kapcsolat, hanem olyan szociális tevékenység, melynek során a beszélő azt feltételezi, hogy a tárgy vagy személy azonosítására kiválasztott szót vagy szókapcsolatot a beszélő szándékának megfelelően értelmezik” (Yule 1996: 24). Ugyanez

viszont is érvényes, vagyis a szöveget befogadó fél joggal feltételezi, hogy diszreferencia esetén a szövegalkotó arra valamilyen módon felhívja a figyelmét (uo.). Clark Adott – Új szerződése szintén megfogalmazza a szövegalkotó ilyen irányú kötelezettségét: „A beszélő bejegyzik, hogy megpróbálja megkonstruálni az egyes megnyilatkozások Adott és Új információját az adott kontextusban úgy, hogy (a) a hallgató képes legyen memóriájából kiszámítani azt az egyetlen Antecedens, amelyet az Adott információ gyanánt szántak, és (b) úgy, hogy a hallgatónak még nincs birtokában az Antecedenshez kapcsolódó Új információ” (vö. Clark 1998: 382–3). A vezércikkek szövegvilága nem tesz eleget a szövegszerkesztés ezen kritériumának. Az ösztönesség hiánya miatt a minőség, a kétértelműség következtében a modor maximája sérül (Grice 1997: 217). A manipuláció lényegét a fogalom egyik meghatározása a közvéleménynek a tömeg tájékoztatási eszközök felhasználásával történő, valamely politikai cél érdekében folytatott burkolt befolyásolásában definiálja (Magyar Nyelv Értelmező Szótára 2003: 862). A Szabad Nép szerzői (szándékosan) elmulasztják, hogy elegendő információt nyújtsanak közlésük értelmezéséhez, ami félreértésekhez vezető implikaturát indít el (Szili 2004: 60). A referens elemek közötti észrevétlen váltások által a deiktikus középpont a politikai diskurzus más szereplőinek irányába helyeződik át. A Lyons terminusával deiktikus kivetítésnek nevezett eljárás teszi lehetővé, hogy a párt érdeke az ország érdekeként jelenhessen meg (Lyons 1977/1989: 579, idézi Tátrai 2000: 229). Az újságolvasó nincsen tudatában a többes szám első személyű utalások diszreferens alkalmazásának, így politikai manipuláció áldozatává válik. A *mi* használatán alapuló manipuláció működésének föltárásában segít a többes szám első személy referenciaterületének beható vizsgálata.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Brown, R.–Gilman, A. 1975. A hatalom és a szolidaritás névmásai. In: *Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások*. Gondolat, Budapest 359–88.
- Brown, R.–Levinson, S. C. 1987. *Politeness. Some Universals in Language Usage*. Cambridge. Cambridge University Press
- Bühler, K. 1934. *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Fischer, Jena
- Clark, H. 1997. Áthidalás. In: Pléh Csaba–Siklaci István–Terestyéni Tamás (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Osiris, Budapest 380–94.
- Dániel Ágnes 1979. Én vagyok én, te vagy te, de ki az a „mi”? *Magyar Nyelvőr* 19–23.

- Fillmore, Ch. J. 1975. *Santa Cruz lectures on deixis: 1971*. Indiana University Club, Bloomington
- Kamio, A. 1995. Territory of information in English and Japanese and psychological utterances. *Journal of Pragmatics* 24: 235–64.
- Laczkó Krisztina 2000. A névmási referenciáról. *Magyar Nyelvjárások* XXXVIII: 277–83.
- Lakoff, R. T. 1990. *Talking Power. The Politics of Language in Our Lives*. Basic Books, New York Idézi: Mora 2004: 44–5.
- Levinson, S. C. 1992. *Pragmatics*. Cambridge University Press, Cambridge
- Lyons, J. 1977. *Semantics*. Cambridge University Press, Cambridge. idézi Levinson 1983: 64; Tátrai 2000: 229
- Maitland, K.–Wilson, J. 1987. Pronominal selection and ideological conflict. *Journal of Pragmatics* 11: 495–512.
- Mora, I. Í. 2004. On the use of the personal pronoun we in communities. *Journal of Language and Politics* 31: 27–52.
- Pennycook, A. 1994. The politics of pronouns. *ELTJ* 48 (2): 173–8. idézi Mora 1994: 339–83.
- Pusztai Ferenc (főszerk.) 2003. *A Magyar Nyelv Értelmező Szótára*. Budapest
- Rees, A. 1983. *Pronouns of Person and Power. A Study of Personal Pronouns in Public Discourse*. The University of Scheffield, Department of Linguistics. Unpublished Master's thesis. idézi Maitland–Wilson 1987: 498; Mora 2004: 33
- Szili Katalin 2005. *Tetté vált szavak. A beszédaktusok elmélete és gyakorlata*. Budapest
- Tátrai Szilárd 2000. Az elbeszélő „én” nyelvi jelöltsége. *Magyar Nyelvőr* 226–38.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest.
- Yule, G. 1996. *Pragmatics*. Oxford, Oxford University Press
- Zupnik, Y. J. 1994. A pragmatic analysis of the use of person deixis in political discourse. *Journal of Pragmatics* 21: 339–83.